

SUUNISED ÕPETAJATELE

Kuidas väärinfot avastada ja selle vastu võidelda

VIIMATI AJAKOHASTATUD: 28.1.2021

Neile meist, kes kasvasid üles 20. sajandil, on infoajastu areng olnud määrav sotsiaalne, kultuuriline ja poliitiline kogemus. Praegu täiskasvanuks saavate noorte jaoks ei ole ohud ja võimalused, mida selle loo järgmises peatükis tutvustatakse, mitte vähem inspireerivad ja väljakutseid pakkuvad. Me ei saa ennustada tulevikku, kuid saame anda noortele vajalikud vahendid, et tulla toime kõigega, mida tulevik ka ei tooks.

Üks erinevus nende kahe maailma vahel – selle, mille pärivad tänased koolilapsed, ja selle, kus elas nende vanemate põlvkond – on teabe kättesaadavus. Demokraatlikus ühiskonnas on selline avatus olnud suurepärase kingitus. Oleme siiski olnud tunnistajaks sellele, et valedes kätes võib sellist avatust ohustada tahtmatu või isegi tahtlikult kavandatud väärinfo levitamine. Tänapäeva laste kasvatamisel ja harimisel on jätkuvalt üks keerulisemaid ülesandeid neile õpetamine, kuidas tulla toime pidevalt muutuvast teabemaastikust tulenevate võimaluste ja ohtudega.

Abivahendite komplekti eesmärk on anda keskkooliõpetajatele abimaterjalid, et rääkida õpilastega väärinfo tagajärgi käsitlevatel teemadel. Nende hulka kuuluvad rahvatervise, demokraatia ning meie ühiskonna aluseks olevate kultuuri- ja õigusnormidega seotud küsimused. Kui mõtleme sügavamalt selle üle, kuidas eristada tõde valest, tekivad paratamatult küsimused, millele puuduvad ammendavad vastused. Aga just oskus tulla toime mitmetimõistetavusega ja kasutada otsuste tegemiseks kriitilist mõtlemist on see, mida me peame noortes arendama.

Seda silmas pidades ei pakuta käesolevas abivahendite komplektis ettekirjutusi ega endastmõistetavaid tõdesid. Esitatud materjalid on mõeldud pigem arutelu innustamiseks. Õpilastel on arutelude ja arvamuste vahetuse kaudu võimalus proovida mõista teabe mitmetahulisust nii iseseisvalt kui ka eakaaslastega vesteldes. Need on põhioskused, mis tuleb omandada, kui soovitakse saada vastutustundlikeks kodanikeks internetis ja ühiskonnas laiemalt. Õpilastele tutvustatakse selliseid isikuid nagu Machiavelli ja paavst Urbanus II ning tänaseid QAnoni vandenõuteoreetikuid. Nii ajaloolisi kui ka praeguseid sündmusi käsitlevad juhtumiuuringud aitavad noortel neid ümbritsevas maailmas levivat väärinfot ära tunda, tõmmates ühtlasi paralleele ajalooliste sündmustega ja tehes kindlaks pretsedendid. Loodame, et see aitab teismelistel arendada intellektuaalseid ja isikuomadusi, mis on vajalikud, et täiskasvanuna väärinfoaga toime tulla.

Õpetajatel on selles vestluses tähtis roll ning kuna paljud õpetajad on avaldanud soovi saada väärinfot käsitlevaid õppematerjale, siis loodame, et käesolev materjal on väärinfot käsitlevas laiemas arutelus kasulik. Meie metoodika põhineb isiklikel kogemustel, mis on saadud väärinfo ja eksitava teabe uurimisel ning sellele reageerimisel Euroopa Liidus. Nii nagu õpilased, kellele see pakett on mõeldud, püüame ka meie pidevalt õppida ja muudame vajaduse korral oma lähenemisviisi. Meil oleks hea meel saada Teilt tagasisidet.

Abivahendite komplekti eesmärk on tutvustada noortele väärinfo olemust ning anda ülevaade sellega kaasnevatest ohtudest, selgitada, kuidas õpilased saavad otsida lisateavet ja end väärinfo eest kaitsta, ning anda neile võimalus uurida põhjalikumalt konkreetseid näiteid. Abivahendeid võivad vabalt kasutada kõik õppeasutused. Kuigi abivahendeid saab kohandada igale vanuserühmale, on nende peamine sihtrühm 15–18-aastased teismelised.

Kuidas abivahendite komplekti kasutada

Abivahendite komplekt on mõeldud kasutamiseks **tavalises keskkooliklassis ühe või kahe õppetunni jooksul**.

PowerPointi esitlus sisaldab linke mitmele YouTube'i videole. Ühe õppetunni jooksul peaks peamise sõnumi edastamiseks piisama ühest või kahest videost; võite kasutada ka teisi, kui teil on aega või kui soovite jagada materjali mitme tunni vahel. Õpetaja otsustab, millised videod sobivad konkreetsele klassile kõige paremini ja annavad tőuke kõige huvitavamale arutelule.

Soovitavad tegevused on järgmised:

Tegevus	Minimaalne aeg	Soovitavad materjalid
Väärinfo mõistmine (5.–24. slaid)	45 minutit	PowerPointi esitlus, videote üleskirjutused, interaktiivne arutelu
Rühmatöö (kuni 5–6 õpilast rühmas) (25. slaid)	15–25 minutit	Näidisjuhtumid (ja abiks PowerPointi esitlus)
Rühmade ettekanded ja arutelu (25. slaid)	25 minutit rühma kohta	Näidisjuhtumid
Kokkuvõtte ja soovitused edasiseks uurimistööks (26.–34. slaid)	5 minutit	Soovitav kirjandus

Kui teil on rohkem aega, võite osa „Väärinfo mõistmine“ laiendada (nt kasutada rohkem aega välisallikate uurimisele ja õpilastega erinevate näidete arutamisele) või pühendada rohkem aega rühmatööle.

- **Väärinfo ja selle ohud ühiskonnale (6.–10. slaid):**

NB! Need näited on esitatud kasutusvalmis materjalidena. Te võite otsida muid näidisjuhtumeid, mis sobivad Teie õpilastele paremini, või paluda neil rühmatööna ise muid näidisjuhtumeid leida. Püüdke esitada näited võimalikult interaktiivselt.

- **Võltsuuringud ja vaktsiinivastane liikumine** (ühiskond nõuab, et teadusasutustes töötavad inimesed järgiksid kõrgeid akadeemilisi standardeid, seega on oluline mõista, miks need on vajalikud).
- **Müüt, et 5G-mobiilside levitab koroonaviirust** (hiljutine näide sellest, kuidas pahatahtlikud isikud kriisilukorda ära kasutavad, mis omakorda võib põhjustada tegelikku kahju). Paljude nii internetis kui ka mujal levivate vandenõuteooriate kohaselt on koroonaviiruse pandeemia põhjustajaks 5G-mobiilsidevõrgud. See on vale. 5G-mobiilside põhineb raadiosagedusel ja see ei tekita viirusi.

- **Koroonaviiruse puhang** pani aluse eksitava teabe, väärinfo ja vandenõuteooriate lainele, mis omakorda põhjustas infodeemia ning kasutas ära asjaolu, et inimesed sattusid paanikasse ja hakkasid meeleheitlikult otsima vastuseid haiguse ennetamise, ravi jne kohta. Seda vaateavet levitatakse sageli tahtmatult, kuid paljude juhtudel levitavad seda isikud, kes üritavad koguda rohkem klõpse, postitades klõpsusööda (hoolikalt koostatud pealkirjad ja lood, mis äratavad tähelepanu).
- **Emotsionaalne manipuleerimine**, kasutades näitlejaid olukorra liigselt rõhutatud ohvritena, et tekitada tugevaid emotsioone objektiivse arvamuse asemel, mis tekiks, kui vaataja jälgiks usaldusväärseid uudisteallikaid.

- **Kaks väärinfo toimimise mudelit (11.–15. slaid)**

- **Inimeste motiveerimine mingit ideed/eesmärki toetama** – võltsuuringud on suurendanud vaksineerimishirmu, mis omakorda põhjustab leetritesse haigestumise sagenemist. Mainige, et ajendiks on ka poliitiline kasu, näiteks laimukampaania enne valimisi või välisriigi valitsuse sekkumine teise riigi valimistesse, et toetada oma geopoliitilisi huve.
- **Erinevuste liigne rõhutamine, et õõnestada rühma ühtekuuluvust/solidaarsust** – juba niigi tugevat ja ühtset kogukonda on raske sihikule võtta; väärinfot kasutatakse rahva lõhestamiseks ning sisemiste erinevuste ja olemasolevate konfliktide või vastuolude liigseks rõhutamiseks.

- **Kuidas väärinfo toimib (16.–19. slaid)**

- Sotsiaalmeedia roll
- Tehnoloogia võimaldab teabega lihtsalt manipuleerida ja luua uusi sisuvorme, mida on väga kerge uskuda

- **Kuidas väärinfole reageerida (20.–24. slaid)**

Kriitiline mõtlemine nõuab igaühelt järgmist tegevust:

- Kontrolli **sisu** – kas faktid ja arvud on õiged? Kas artikkel on kallutatud? Kas see on objektiivne uudis või aramus?
- Kontrolli **saiti** – kas see on tuttav? Kas selle URL tundub imelik? Vaata lehekülge „About“ – kes on selle taga? Kes seda rahastab? Mida ütlevad teised usaldusväärsed meediaallikad?
- Kontrolli **autorit** – kas see isik on olemas? Kui sa ei saa selgelt aru, kes on autor, on ka ülejäänu tõenäoliselt võlts. Tunnustatud ajakirjanikust jääb alati jälj maha.
- Kontrolli **allikaid** – kas autor kasutab oma väidete põhjendamiseks allikaid? Kas need allikad on usaldusväärsed (näiteks väljakujunenud ja tunnustatud meediaväljaanded, valdkonna tuntud eksperdid)? Kas eksperdid, keda tsiteeritakse, on ka tegelikult selle valdkonna

asjatundjad? Kui loos kasutatakse ebamääraseid allikaid või allikad puuduvad („räägitakse, et“), võivad artiklis esitatud väited olla valed.

- Kontrolli **pilte** – piltidel on suur mõju ja nendega on lihtne manipuleerida. Pöördpildiotsing võib näidata, kas pilti on varem kasutatud muus kontekstis.
- **Enne jagamist mõtle järele!** Lugu võib moonutada tegelikkust, näiteks kasutatakse vanu sündmusi erinevas kontekstis, või tegemist võib olla satiiriga. Pealkiri võib olla tahtlikult provotseeriv.
- **Sea kahtluse alla enda kallutatus** – mõnikord on lugu liiga hea või meelelahutuslik, et olla tõene. Hinga sügavalt sisse, võrdle lugu teiste, usaldusväärsete allikatega ja säilita terve mõistus. Kui loed midagi, mis sind ärritab, hirmutab või kurvastab, proovi enne jagamist rahuneda.

- **Töö rühmades, arutades mõningaid tüüpilisi valeteabe näiteid (25. slaid)**

Jagage klass maksimaalselt viiest-kuuest õpilasest koosnevateks rühmadeks. Määrake igale rühmale näidisjuhtum. Õpilastel on näidisjuhtumi lugemiseks ja küsimuste läbivaatamiseks aega umbes 15 minutit ning seejärel on veel 20–25 minutit aega rühmade esitluste ja klassis toimuva arutelu jaoks.

- Ohtlik uus vandenõuteooria, mis on toonud kaasa kultuselaadse liikumise, mis nüüd Euroopas kiiresti levib
- Väljavõte Machiavelli raamatust, milles tutvustatakse „jaga ja valitse“ põhimõtet
- „Hämmastavalt tõhusa“ ravimi X ebaeetiline ja eksitav reklaam
- Paavst Urbanus II kõne 1095. aastal Clermont' kirikukogul, mis käsitles ristsõda
- Rahvajutt karjapoisist ja hundist

NB! Need näited üsna klassikalised narratiivid, mis esitatakse kasutusvalmis materjalidena. Te võite leida muid näidisjuhtumeid, mis sobivad teie õpilastele paremini, või paluda neil rühmatööna ise näidisjuhtumeid otsida. Näiteks vandenõuteooriad (maailma valitseb George Soros / Bill Gates, valitsused levitavad COVID-19, tulnukad sõjaväebaasis Area 51 jne), vale tervise teave, valefaktid vähemusrühmade kohta jne.

Inspiratsiooniks:

- Meediauuringute instituudi Poynter COVID-19 andmebaas <https://www.poynter.org/ifcn-covid-19-misinformation/>
- Juhtumid andmebaasist EUvsDisinfo: <https://euvsdisinfo.eu/disinformation-cases/>
- Faktikontrolliplatvorm Lead Stories: „Populaarsus ei tähenda veel tõde“: veebisait, kus kontrollitakse populaarsetes lugudes esitatud fakte: <https://leadstories.com/>

- **Kokkuvõtte, nõuanded täiendavate ja kohalike vahendite leidmiseks (26.–34. slaid)**

Olemasolev abivahendite komplekt

- **Sissejuhatav tutvustus** (PPT-vormingus)
 - a. Lisatud YouTube'i videod on inglise ja/või vene keeles, kuid on olemas tõlge.
 - b. Selgitused ja kirjeldused on esitatud *märkuste* osas iga slaidi all.
- **Viis juhtumiuuringut rühmatööks** ja ülesanded (*mida saab kohandada; võib kasutada ka muid juhtumiuuringuid*)
- **Näpunäited** (interaktiivsed mängud, juhendid ja materjalid) täiendava teabe saamiseks

Alternatiivsed lood arutamiseks:

- **NATO vägedele suhtes vaenulikkuse tekitamine võltsitud lugude abil**
<https://vilniusinstitute.lt/en/lisas-case-repeated-german-soldiers-accused-of-rape/>
Emotsionaalsed lood tekitavad tavaliselt kahju kiiremini kui neid on võimalik kontrollida.
Need valeuudised on tavaliselt üsna usutavad.
- **Vene televisioon püüab süüdistada Ameerika Ühendriike koroonaviiruse levimises**
<https://www.themoscowtimes.com/2020/02/06/russian-tv-runs-conspiracy-theory-blaming-trump-for-coronavirus-a69189>
<https://www.youtube.com/watch?v=JQRmacSHXoo>
Vene riigiteleviseiooni saates toetatakse vandenõuteooriat, mille kohaselt on koroonaviiruses süüdi USA valitsus ja USA ettevõtjad, kes soovivad raha teenida

JUHTUMIURING NR 1

Q KASVAV MÕJU

Taust

Mis on ühist endisel Ameerika Ühendriikide presidendil Barack Obamal, endisel Ameerika Ühendriikide riigisekretäril ja presidendikandidaadil Hillary Clintonil, Prantsusmaa presidendil Emmanuel Macronil, laulja Lady Gagal, Washingtonis asuval pitsarestoranil Comet Ping Pong, Microsofti asutajal Bill Gatesil ja näitleja Tom Hanksil? QAnoni vandenõuteooria järgijate sõnul kuuluvad nad kõik lastega kaubitsejate võrgustikku, mis kummardab saatanat ja mille liikmeteks on kuulsused ning poliitiline ja ärieliit. Väidetavalt tegid kõrgemad sõjaväelased Ameerika Ühendriikide endisele presidendile Donald Trumpile ülesandeks see võrgustik paljastada ning lõpetada selle kontroll valitsuse ja meedia üle; seda nimetatakse ka süvariigiks. Teooriat põlistab anonüümne veebis esinev isik, kes kasutab varjunime „Q“ ja väidab, et on Ameerika Ühendriikide valitsuse kõrge ametnik, kellel on kõrgeim julgeolekuluba, mis annab talle juurdepääsu salastatud teabele.

QAnon ilmus välja marginaalsetes internetifoorumites, nagu 4chan ja 8chan, kus esimesed postitused tehti juba 2017. aastal; sellest ajast alates on see saavutanud Facebooki, Twitteri, YouTube'i ja muude põhiplatvormide kasutajate seas märkimisväärse populaarsuse. QAnoni põhiomadus, mis on võimaldanud selle kiiret levikut, on kaasav iseloom: Q avaldab foorumites regulaarselt vihjeid (tuntud ka kui „Q Drops“), kutsudes jälgijaid üles asja ise uurima, et lahendada mõistatus ja jõuda eri teooriate taga oleva tõeni. Alates 2019. aasta lõpust on QAnon jõudnud Euroopa veebisaitidele, veebilehtedele, rühmadesse ja kontodele; kohalikele narratiividele ja kontekstidele kohandudes on see muutunud kohalikuks liikumiseks, seda peamiselt Saksamaal, Prantsusmaal, Itaalias ja Ühendkuningriigis. Ka olemasolevad rühmitused, nagu *Gilets Jaunes* Prantsusmaal või paremäärmuslikud liikumised Saksamaal, on [mõnel juhul](#) QAnoni narratiivid üle võtnud. Q narratiivide keskmes olev võimas „süvariik“ ei tunne väidetavalt piire, kusjuures QAnoni kohalikud jälgijad kirjeldavad ka poliitikuid ja eliiti, näiteks Emmanuel Macroni, [„süvariigi etturitena“](#) või süüdistavad Saksamaa valitsust [salajase pedofiilide võrgustiku](#) juhtimises.

Pole üllatav, et COVID-19 pandeemia halvendas olukorda veelgi, sest inimesed olid kodus ja veetsid seetõttu palju rohkem aega internetis, kuid sageli ei olnud nad rahul oma valitsuse piirangute ja meetmetega haiguspuhanguga toimetulekuks (maski kandmine, sotsiaalne distantseerumine, liikumiskiirangud ja reisipiirangud). Sellega seoses on QAnoni narratiivid ulatunud teooriast, et koroonaviirus on süvariigi vallandatud bioloogiline relv, kuni selleni, et väidetavalt kavandas pandeemia Bill Gates, et kehtestada massivaksineerimine ja kontrollida maailma elanikkonda.

Valikuline:

Vaata [seda videot](#) ja uuri internetist QAnoni kohta.

Arutelüküsimused:

- Kas oskate öelda, mis on Ameerika Ühendriikides ja Euroopas levivate QAnoni narratiivide ühine teema?
- Mis muudab QAnoni liikumise jälgijatele atraktiivseks? Mis eristab seda muudest vandenõuteooriatest?
- Kas oskate leida ajaloost muid kriitilisi sündmusi, mis on vallandanud kogu maailmas sarnaseid vandenõuteooriate ja väärinfo laineid? Mis on neil kõigil ühist?
- Mõelge väärinfo levitajate eesmärkidele, mida varem arutasime, ja avaldage arvamust selle kohta, kuidas saavad välisjõud kasutada QAnoni narratiivi Euroopa ründamiseks ja nõrgemana näitamiseks?

JUHTUMIUURING NR 2

DIVIDE ET IMPERA

(„JAGA JA VALITSE“)

Lugu

[...] Väejuht peaks lisaks muule tegevusele kasutama kõikvõimalikke vahendeid, **et vaenlase jõude killustada**, kas panna ta kahtlema oma meestes, keda ta enne usaldas, või anda talle põhjus oma jõud osadeks jagada ning teda nii nõrgestada.

Esimene toimumisviis seisneb selles, et ta kannab hoolt mõne talle ustava inimese eest, päästes tasu küsimata tema omandi, kaitstes tema lapsi või rahuldades tema muid vajadusi. Te teate, kuidas Hannibal, kes põletas lagedaks kõik Rooma ümber asuvad põllud, jättis puutumata ainult Fabius Maximuse omad. Te teate, kuidas Coriolanus oma väega Rooma tulles säästis ülikute omandit ning põletas ja rüüstas alamrahva vara. [...]

Mis puutub vaenlase jõudude killustamisse, siis pole kindlamat viisi, kui saata osa oma vägedest ründama ühte riiki, nii et nad (see riik) on sunnitud ennast kaitsma ja loobuvad sõjast. [...] Titus Didius, kelle vägi olid vaenlasega võrreldes väike, ootas Roomast appi leegioni, mille vaenlane soovis teel kinni pidada.

Selle vältimiseks lasi Titus oma väes lahti jutu, et ta kavatseb järgmisel päeval vaenlasega võitlusse astuda. Seejärel tegi ta nõnda, et mõnel vangil avanes võimalus põgeneda. Põgenikud viisid endaga kaasa sõnumi konsuli korralduse kohta alustada järgmisel päeval lahingut ja see sundis vaenlast leegioni kinnipidamise plaanist loobuma kartuses, et tal napib mehi. Sel viisil tagas Titus enda ohutuse. Selle meetodi eesmärk ei olnud vaenlase vägede jagamine, vaid pigem enda jõudude kahekordistamine.

Mõned on vaenlase jõudude killustamiseks lasknud neil siseneda oma riiki ja vallutada palju linnu, nii et nad sinna valvemeeskonda jättes oma väge vähendaksid. Olles vaenlast sel viisil nõrgestanud, asusid nad rünnakule ja vaenlane sai lüüa.

Mõned teised, kes soovisid minna ühte provintsi, teesklesid hoopis teise provintsi ründamist nii veenvalt, et kohe, kui nad liikusid piirkonda, kus nende sisenemist karta ei osatud, vallutasid nad selle enne, kui vaenlane jõudis appi tulla. Vaenlane, kes ei ole kindel, kas pöördute tagasi kohta, mida te esimesena ähvardasite, on sunnitud seda kohta mitte hülgamma, et teist kaitsta, ja seetõttu ei kaitse ta sageli kumbagi. [...]

Allikas: Wikisource, *The Art of War, Book 6 (1675)*, Niccolò Machiavelli, tõlkinud Henry Neville (kohandatud)

Arutelüküsimused:

1. Kuidas saaks valeteave sõja ajal abiks olla? Kuidas saab vastase ebakindlust enda kasuks ära kasutada?
2. Kas sõja ajal on valetamine eetiline? Kas rahu ajal on valetamine eetiline?
3. Miks saavad killustatud väed suurema tõenäosusega lüüa?
4. Kuidas nõrgestab Brexit Euroopa Liitu?
5. Kas oskate nimetada vähemalt kolm probleemi, mida need ELi liikmesriigid, kes on olnud liikmed pikemat aega, ja need, kes on liitunud suhteliselt hiljuti, mõistavad üsna erinevalt? Kas need erinevused muudavad ELi nõrgemaks või tugevamaks organisatsiooniks?

Tsitaat

Rändajad ja pagulased ei ole etturid inimkonna malelaua. Nad on lapsed, naised ja mehed, kes lahkuvad või on sunnitud lahkuma oma kodust erinevatel põhjustel ning kes jagavad õiguspärasest soovist teada ja omada, kuid eelkõige olla enamat.

Allikas: paavst Franciscuse sõnum 100. ülemaailmsel rändajate ja pagulaste päeval

Ülesanne

Mõned pagulased põgenevad oma kodumaalt ELi muudel kui poliitilistel või turvalisusega seotud põhjustel. Nad on majanduslikel põhjustel rändajad – see on täiesti erinev õiguslik seisund ja EL mõistab nende olukordade erinevust.

Kahjuks ei ole meil mõnikord täiuslikku lahendust nende rühmade eristamiseks. Väärinfot saab kasutada ka selliste otsuste kujutamiseks ebasobivate ja ebainimlikena.

Kujutlege kahte erinevat olukorda:

- a) Süüria sõjapagulasel **ei lubata** Eestisse siseneda ja ta saadetakse Süüriasse tagasi;
- b) ELi liikmesriik **võtab vastu** Pakistani majandusmigrandi ning talle tagatakse kahe aasta jooksul eluase ja hüvitised.

Selgitage, kuidas need olukorrad võivad suurendada pingeid ELi elanikkonna hulgas. Millised ELi vastu olevad välisriigid võivad sellisest ebastabiilsusest kasu saada?

JUHTUMIUURING NR 3

MEDITSIINPETTUSED VÕIVAD TÕSISELT KAHJUSTADA TEIE TERVIST

Lugu

[...] Paljud eakatele tarbijatele suunatud uued tooted tugevdavad väidetavalt mälu, kusjuures mõne puhul isegi väidetakse, et see võib ära hoida dementsuse ja Alzheimeri tõve tekkimise või selle tagasi pöörata, kuigi tavateadus ei ole ravi veel leidnud. Nendele väidetele on hakanud tähelepanu pöörama reguleerivad asutused ja seadusandjad.

„Põrgus on eriline koht igaühe jaoks, kes turustab toidulisandeid, mille puhul väidetakse valelikult, et need ravivad Alzheimeri tõbe või dementsust. Aga me näeme, et just seda tootjad teevad,“ ütles senaator Claire McCaskill (demokraatide esindaja Missouri osariigis), Ameerika Ühendriikide Senati vananemise erikomitee kõrge liige. Aastal 2015, pärast seda, kui McCaskill sai teada toidulisandist Brain Armor, mida reklaamiti kui „kaitset“ Alzheimeri tõve, dementsuse ja insuldi vastu, saatis ta kirja 15 jaemüüjale, paludes neilt teavet nende toidulisandite turustuspoliitika ja -menetluste kohta.

2015. aasta novembris kuulutas justiitsministeerium välja üleriigilise lauskontrolli, mis hõlmas rohkem kui 100 toidulisandite tootjat ja turustajat. Ettevõtteid süüdistati põhjendamatute väidete esitamises muu hulgas Alzheimeri tõve ravi ja valuvaigistisõltuvuses olevate inimeste ravi kohta.

Aastal 2016 arutas Ameerika Ühendriikide Föderaalne Kaubanduskomisjon (FTC) süüdistust, mis oli esitatud California äriühingu vastu, kes väitis ühe oma toidulisandi kohta, et see leevendab menopausiga seotud sümptomeid, sealhulgas kuumahooge ja kaalutõusu. Samuti arutas komisjon süüdistusi, mis olid esitatud kahe toidulisandite turustaja vastu, kes väitsid, et nende tooted võivad takistada juuste halliksminekut või taastada nende loomuliku värvi.

Aastal 2020 algatasid föderaalprokurörid kohtuasja ühe Dallases asuva toidulisandite tootja omanike vastu. See tootja turustas kaalulangetustoodet OxyElite Pro, mida seostati hepatiidi ja maksahaiguse puhanguga. Üks ohver oli 48-aastane seitsme lapse ema Sonnette Marras Hawaiilt, kes suri 2013. aastal pärast toidulisandi võtmist.

Allikas: AARP Bulletin, juuni 2016. AARP (American Association of Retired Persons (Ameerika pensionäride ühendus)) on mittetulunduslik ja erapooletu organisatsioon, mis annab inimestele võimaluse valida, kuidas vananedes elada.

Arutelüküsimused:

6. Miks on inimesed valmis uskuma ebaeetiliste tootjate kahtlaseid lubadusi?
7. Mis vahe on teaduslikel meditsiiniandmetel ja üksikisikute väidetal, mida tavaliselt kasutatakse libaravimite turustamiseks?
8. Miks on libaravimid tavaliselt suunatud vähemharitud või vanematele tarbijatele? Kuidas saame aidata nendesse kategooriatesse kuuluvaid inimesi, et nad ei langeks selliste ravimite reklaamimisel kasutatavate petturlike turundusvõtete ohvriks?
9. Kes on sellise petturliku teabe levitamisest rahaliselt huvitatud? Kuidas nad teenivad raha petetud tarbijate arvelt?
10. Millised oleksid parimad vastuabinõud (lisaks kohtuhagile), et muuta sellised pettused ebatõhusaks?

Tsitaat

Uppuja haarab ka ölekõrrest.

Allikas: vanasõna.

Ülesanne

Koostage nimekiri farmaatsiatoodetest, mis jagunevad kahte kategooriasse: käsimüügitoidulisandid (müüakse retseptita) ja ametlikud retseptiravimid.

Selgitage nende toodete peamisi erinevusi järgmiste aspektide põhjal:

- loodud põhjaliku arendusprotsessi tulemusel,
- ametlik järelevalve tootmisprotsessi üle,
- müügikohaga seotud nõuded,
- müügijärgne tugi ja muud etapid.

Kirjeldage, kuidas EL ja liikmesriikide ametiasutused kaitsevad tarbijaid terviseteenuste/-toodetega manipuleerimise eest.

JUHTUMIUURING NR 4

PAAVST URBANUS II KÕNE JA RISTISÕJAD

Paavst Urbanus II kõne Clermont' kirikukogul, 1095

1094. või 1095. aastal saatis Kreeka keiser Alexios paavst Urbanus II-le palve läänemaailmalt abi saamiseks türklaste vastu, kes olid vallutanud temalt peaaegu kogu Väike-Aasia. Paavst Urbanus pidas Clermont' kirikukogul kõne suurele rahvahulgale, kutsudes kõiki tungivalt üles kreeklassi abistama ja võitma Palestiina muhameedlaste võimu alt tagasi.

[...] Oo, Jumala lapsed! Kuigi olete lubanud kindlamalt kui kunagi varem hoida eneste seas rahu ja säilitada kiriku õigused, on teil siiski veel tähtis töö teha. Jumalikust sekkumisest innustust saanuna peate suunama oma õigluse jõu teisele eesmärgile, mis puudutab nii teid kui ka Jumalat.

Sest teie vennad, kes elavad idas, vajavad hädasti teie abi ja te peate ruttama, et seda lubatud abi neile viia. Sest nagu enamik teist on kuulnud, on türklased ja araablased neid rünnanud ning vallutanud Ida-Rooma [Bütsantsi] territooriumi nii kaugele läänes nagu Vahemere rannik ja Hellespontos, mida nimetatakse püha Jüri käeks. Nemad on hõivanud üha enam kristlaste maa-alasid ning nad alistanud seitsmes lahingus. Nad on tapnud ja kinni võtnud palju inimesi ning hävitanud kirikuid ja laastanud terve riigi.

Kui lubate neil sel viisil karistamatult jätkata, ründavad nad Jumalale ustavaid üha laiemalt. Seetõttu anun mina, või pigem anub Issand teid kui Kristuse sõnumitoojaid härdalt kuulutama seda kõikjal ja veenma mis tahes seisuses inimesi – jalamehi ja rüütleid, vaeseid ja rikkaid – viima neile kristlastele kiiresti abi ja hävitama selle jäleda tõu meie sõprade maadelt. Ma ütlen seda neile, kes on kohal, ja see on mõeldud ka neile, kes siit puuduvad. Selline on ka Kristuse käsk.

[...] Kõigile, kes teel surevad, olgu siis maal või merel või lahingus paganate vastu, antakse kohe nende patud andeks. Ma luban seda neile mulle antud Jumala võimu läbi. Ah, milline häbi, kui selline põlatud ja nurjatu tõug, kes kummardab deemoneid, peaks vallutama rahva, kes usub kõikvõimsasse Jumalasse ja keda on õnnistatud Kristuse nimega! Millega karistab meid Issand, kui te ei aita neid, kes koos meiega tunnistavad Kristuse usku!

Las need, kes on harjunud pidama ebaõiglast sõda usklikte vastu, lähevad nüüd uskumatute vastu ja lõpetavad võiduga selle sõja, mis oleks pidanud ammu algama. Las neist, kes on kaua aega olnud röövliid, saavad nüüd rüütlid. Las need, kes on võidelnud oma vendade ja sugulaste vastu, võitlevad nüüd õigusega barbarite vastu. Las need, kes on teeninud palgasõduritena väikese tasu eest, saavad nüüd igavese tasu. Las need, kes on kurnanud nii oma keha kui ka hinge, töötavad nüüd kahekordse au eest. Sest vaata! Siinpool on kurvad ja vaesed, sealpool rikkad; siinpool on Issanda vaenlased, sealpool tema sõbrad. Ärgu minejad lükaku reisi edasi, vaid andku oma maad rendile ja kogugu raha kulude katteks; ning niipea, kui talv on möödas ja saabub kevad, las nad asuvad innukalt teele, kus Jumal on nende teejuhiks.

Allikas: A Source Book for Mediæval History. Selected documents illustrating the History of Europe in the Middle Age, O. J. Thatcher, E. H. McNeal, New York, 1905.

Arutelüküsimused:

1. Millised on ristiõja „pühad“ põhjused, millele osutab paavst Urbanus II?
2. Millised on paavsti üleskutse tegelikud põhjused?
3. Miks oli see avalik kõne tol ajal nii tugev ja mõjukas?
4. Milline oleks olnud türklaste ja araablaste reaktsioon tol ajal ja tänapäeval?
5. Millised ristkontrolli võimalused olid tol ajal (1095. aastal) kättesaadavad katoliku kiriku kontrolli all olevatel aladel?

Ülesanne

Kirjutage vastus Alexiose Väike-Aasia oponentidelt (kõne). See peaks olema suunatud kõikidele võimalikele ristiõjas osalejatele.

JUHTUMIUURING NR 5

INIMESTE USALDUSE ÄRAKASUTAMINE, ET LEVITADA VALETEAVET

Lugu

Oli kord karjapoiss, kes karjatas lambaid mäejalamil, sügava metsa servas. Ta tundis end kogu päev üksikuna ja nii mõtles ta välja plaani, kuidas saada natuke seltsi ja meelelahutust.

Mäest alla küla poole tormates karjus ta: „Hunt! Hunt!“ Külarahvas jooksis talle vastu ja mõned külaelanikud jäid kauaks tema juurde. See oli poisile nii väga meele järele, et paar päeva hiljem üritas ta sama trikki ja külaelanikud tulid talle jälle appi.

Kuid varsti pärast seda tuligi metsast hunt ja hakkas lambaid murdma ning mõistagi karjus poiss veelgi valjemalt kui varem: „Hunt! Hunt!“ Aga sel korral arvasid juba kaks korda petta saanud külaelanikud, et poiss tüssab neid jälle, ning keegi ei liigutanudki, et talle appi tulla. Ja hunt sai poisi karjast hea kõhutäie. Kui poiss selle üle kaebas, ütles külatark: „Valetajat ei usuta isegi siis mitte, kui ta räägib tõtt.“

Arutelüküsimused:

11. Miks on üldse võimalik inimesi petta? Millised on selle peamised põhjused? // Alternatiivse teabe puudumine, allikate puudumine, kriitilise mõtlemise puudumine
12. Kuidas saab haridus aidata inimestel võidelda valedega?
13. Kas valetamine on pikaajaline strateegia? Kuidas see tavaliselt lõpeb?
14. Millised on võimalikud lahendused karjapoisi jaoks pärast kriisi? Kuidas saab ta taastada usalduse (kui üldse)?
15. Kas olete koolis kuulnud sarnaseid valehäire andmise lugusid? Kuidas sarnanevad need võltsselgitustega (nt „ma olin haige“, „buss ei tulnud“ jne)? Millised on võimalikud pikaajalised tagajärjed?

Tsitaat

Sa võid lollitada kõiki inimesi mõnda aega ja mõnd inimest kogu aeg, kuid sa ei saa lollitada kõiki inimesi kogu aeg.

Allikas: teadmata, XIX sajandi lõpp

Ülesanne

Kirjeldage (või meenutage) olukorda, kus tuntud riiklik meediakanal kasutab samasugust valehäire andmise strateegiat. Selgitage, kuidas kasutatakse usaldust valeteabe levitamiseks. Kasutage oma olukorra kirjeldamiseks tsitaati.